

Online ISSN: 2821-1782

Journal of Human Ecology

journal homepage: <http://www.landscapeecologyjournals.ir/>

Research Paper

Explaining The Necessity of Garden City System In Urban Planning Projects Of Iran

Mahboob Reyhan Kalvanaq ^a, Dr Mohsen Ahadnejad ^b, Dr Mohammad Taghi Heydari ^c

^a PhD student of geography and urban planning, Zanjan University, Iran

^b Associate Professor, Department of Geography and Urban Planning, Zanjan University, Iran

^c Assistant Professor, Department of Geography and Urban Planning, Zanjan University, Iran

ARTICLE INFO

Article history:

Received: 07 April 2023

Accepted: 01 May 2023

Keywords:

Explanation Necessity
Garden City Planning

ABSTRACT

The Garden city movement emerged when human abuse of nature and the natural environment was increasingly included in the political of Western reformers who were eager for civilization and progress. Garden city could reduce these harmful effects of industrial capitalism and provide essential necessities for a healthy life, especially for urban workers. Howard believed that Garden city could improve the social, cultural and physical health of the urban working class by providing pre-designed spaces for living and closer relationships with nature. Howard was looking for planning solutions to the complex urban problems that result from the predicted and unstoppable growth of cities. Therefore, the purpose of this research is to take inspiration from Howard's garden theory to deal with contemporary urban issues. In terms of its nature, this research is of the type of mixed qualitative-quantitative and survey research with an exploratory approach, and in terms of its purpose, it is of an applied type. The statistical population was the experts of Road and Urban Development Department and Agricultural Jihad in Zanjan city and urban planning professors of Tabriz University, who were selected based on the snowball method. The findings were indicative of the consequences of modern architecture in not paying attention to open spaces and removing the courtyard, which had been replaced by the balcony since the 1980s. These consequences have shown their results in changing the use of agricultural land in the form of Garden home (Garden city). The result of the research seeks to explain the challenges of not paying attention to the Garden city system in the urban planning system of Iran by using the insight of the formation of the Garden city movement. Paying attention to the standards of open and semi-open spaces and urban green spaces is one of the suggestions of this research.

*Corresponding Author.

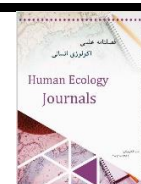
Email Addresses: Dr Mohsen Ahadnejad ahadnejad@znu.ac.ir

Reyhan, M., Ahadnejad, M., & Heydari, T. (2023). Analyzing Explaining The Necessity of Garden City System In Urban Planning Projects Of Iran. *Human Ecology*, 2(2), 155-165 .

Doi: [10.22034/e1.2023.392245.1010](https://doi.org/10.22034/e1.2023.392245.1010)

تبیین ضرورت‌های نظام باغشهری در طرح‌های برنامه ریزی شهری ایران

محبوب ریحان کلوانق^۱؛ محسن احدنژاد*^۲؛ محمد تقی حیدری^۳

۱ دانشجوی دکتری برنامه ریزی شهری دانشگاه زنجان . زنجان . ایران

۲ دانشیار گروه برنامه ریزی شهری دانشگاه زنجان . زنجان. ایران و نویسنده مسئول

۳ استادیار گروه برنامه ریزی شهری دانشگاه زنجان . زنجان. ایران

اطلاعات مقاله

دریافت مقاله:

۱۸ فروردین ۱۴۰۲

پذیرش نهایی:

۱۱ اردیبهشت ۱۴۰۲

چکیده

جنبش باغشهر در دورانی پدیدار گشت که سوء استفاده انسان از طبیعت و محیط طبیعی بطور فزاینده ای در دستور کار سیاسی اصلاح طلبان غربی قرار گرفت که مشتاق تمدن و پیشرفت بودند. باغشهر می توانست این آثار زیانبار سرمایه داری صنعتی را کاهش دهد و ملزومات ضروری برای زندگی سالم را مخصوصا برای کارگران شهری فراهم کند. هاوارد باور داشت، باغشهر می تواند سلامت اجتماعی، فرهنگی و همچنین جسمی طبقه کارگر شهری را با فراهم آوردن فضاهای از پیش طراحی شده برای زندگی و روابط نزدیکتر با طبیعت، بهبود بخشد. هاوارد در جستجوی راه حل های برنامه ریزی برای مسائل پیچیده شهری بود که ناشی از رشد پیش بینی شده و توقف ناپذیر شهرهاست. لذا هدف از این تحقیق اینست که با تجزیه و تحلیل نظریه باغشهر هاوارد از آن برای مقابله با مسائل شهری معاصر الهام بگیریم. این تحقیق از نظر ماهیت از نوع پژوهشهای آمیخته کیفی-کمی و پیمایشی با رویکرد اکتشافی بوده و از نظر هدف از نوع کاربردی است. جامعه آماری نیز کارشناسان اداره راه و شهرسازی و جهاد کشاورزی در شهر زنجان و اساتید برنامه ریزی شهری دانشگاه تبریز بودند که براساس روش گلوله برفی ۳۰ نفر انتخاب شدند. یافته ها حکایت از پیامدهای معماری مدرن در عدم توجه به فضاهای باز و حذف حیاط بود که از دهه ۱۹۸۰ بالکن جایگزین آن گردیده بود. این پیامدها، بوضوح نتایج خود را در تغییر کاربری اراضی کشاورزی به شکل خانه باغ (باغشهر) نشان داده است. نتیجه تحقیق در پی آن است تا با بهره گیری از بینش شکل گیری جنبش باغشهر، به تبیین چالشهای عدم توجه به نظام باغشهری در نظام برنامه ریزی شهری ایران بپردازد. توجه به استانداردهای فضاهای باز و نیمه باز و فضاهای سبز شهری از پیشنهادات این پژوهش می باشد.

واژگان کلیدی:

تبیین، ضرورت، باغشهر، برنامه ریزی

*Corresponding Author.

Email Adresses: Dr Mohsen Ahadnejad ahadnejad@znu.ac.ir

Reyhhan, M., Ahadnejad, M., & Heydari, T. (2023). Analyzing Explaining The Necessity of Garden City System In Urban Planning Projects Of Iran. *HumanEcology*, 2(2), 155-165 .

Doi: [10.22034/ej.2023.392245.1010](https://doi.org/10.22034/ej.2023.392245.1010)

۱. مقدمه

در سال ۱۸۹۸ ابنزرهاوارد مفهوم باغشهر را بعنوان پاسخی به شهرهای شلوغ و فرسوده مانند لندن و راه حلی برای بهبود کیفیت زندگی ساکنان معرفی کرد. باغشهرهای فردا را در سال ۱۹۰۲ منتشر کرد و بحثی را آغاز کرد که هنوز ادامه دارد. هدف باغشهر ارتقا کیفیت زندگی، ارائه یک خانه و یک تکه باغ به هر خانواده، استقرار افراد از طبقات مختلف اجتماعی و فراهم آوردن فرصت های شغلی در سطوح مختلف از طریق ایجاد یک شهر برنامه ریزی شده است. برخی از موضوعات مربوط را می توان در تعریف جوامع پایدار نیز یافت، نظیر کیفیت بالای زندگی، فرصت و خدمات برای همه جوامع با برنامه ریزی خوب (Dines.M, 2016:39). هاوارد پیشنهاد باغ شهر خود را بعنوان یک راه حل مفید پایداری، راه حلی برای بیماریهای شهری، شهر صنعتی قرن نوزدهم و چالش در زمینه توسعه فشرده شهری از طریق گنجاندن فعالیتهای مرتبط با کشاورزی در هسته اصلی آن پیشنهاد داد (wildermuth.T, 1997). در سپتامبر ۲۰۱۴ مجله سیاست بین الملل فارن پالیسی از احیای باغ شهر ابنزرهاوارد بعنوان الگوی موفق برای برنامه ریزی شهری پایدار و بعنوان یک استراتژی سازگار با محیط زیست برای اصلاح شهر گزارش داد (هورلی، ۲۰۱۴، به نقل از Bagheri, 2020). بحث در مورد جوامع پایدار در دهه ۲۰۰۰ آغاز شد. جوامع پایدار بعنوان مکانهایی تعریف می شود که در آنها به رفاه و کیفیت زندگی مردم کمک می کند و فرصتهای برابر را برای ساکنان خود ارائه می دهند (Clevenger, S & Andrews, D: 2017). در این تحقیق سعی شده است با تجزیه و تحلیل نظریه باغشهر، از این نظریه برای مقابله با مسائل معاصر شهری کمک بگیریم. مدل باغ شهرها در طول قرن بیستم بدلیل ایدئولوژیکی منحرف شده است اما بدلائل تغییرات اجتماعی و تاریخی برای ما حرکت مجدد به نظر می رسد. اگرچه پیش بینی تغییرات بزرگ بعدی دشوار است بویژه هنگامی که با مسئله شهرها در گذر زمان روبرو میشویم (Rowland.J, 2011).

حال سوال ما اینجاست که چرا شهرها واقعا اهمیت دارند؟

ما شهرهایی داریم که صدها و گاهی هزاران خانه در آن رها شده است جایی که ساکنان به آن چسبیده اند اغلب بدلیل آن است که در خانه هایی به دام افتاده اند که هیچ کس نمی خواهد بخرد. چالش در این زمینه بازگرداندن حس اجتماع و بالا بردن پایداری بود. نه مسکن بلکه اجتماع، نه حومه بلکه محله های قابل زندگی. این چیزی است که ما دنبالش هستیم. در حال تلاش برای اتصال مجدد ساختمان به اجتماع و پایداری، هدف ارتقای سلامت و رفاه ساکنان جامعه که در فلسفه هاوارد شکل گرفته است (Hall.p, 2014). رشد جمعیت، تورم، مهاجرت به شهرها و تغییر شیوه زندگی در سالهای اخیر، برنامه ریزان را در پاسخ به مسئله مسکن، به سوی انبوه سازی، متراکم سازی و مسکن حداقل سوق داده است. سکونت در مجتمع های چند واحدی با توجه به رشد جمعیت از برجسته ترین تحولات دنیای معاصر در فرایند سکونت بشر است که در سکونت شهری غالب شده است. منازل مسکونی که بنا بود در فضاهای کم تراکم و سرسبز ایجاد شود، به تدریج جای خود را به مجتمع های آپارتمانی با تراکم بالا دادند. افزایش جمعیت به دلیل پیشرفت های صنعتی، ایجاد شیوه های نوین معماری و همچنین توسعه عمودی، از جمله عواملی بودند که روند تغییر و تحول این مجموعه ها را به اشکال امروزی تحت تأثیر قرار دادند، به گونه ای که اهمیت فضاهای باز و نیمه باز نادیده گرفته شده است (بدلی و صبوری، ۱۳۹۸: ۲۹). اصطلاح شهرهای عمودی که به اجبار در اثر رشد شهر نشینی و افزایش جمعیت شهر نشین و مواجهه با کمبود فضا برای اسکان جمعیت مهاجر به شهرها به وجود آمده، از ویژگی شهر های امروزه چه در کشورهای پیشرفته و چه در کشورهای در حال پیشرفت می باشد. یکی از زمینه هایی که تحت تأثیر سیاست های کوچک سازی جوامع شهری در پی ساخت و سازهای آپارتمان نشینی موجب گردیده، کاهش عملکرد مسکن سنتی به صرف سرپناه تقلیل یافته و باعث کمرنگ شدن معنا و مفهوم فضاهای سبز شهری شده و با کاهش سهم حیات خصوصی (که جزئی لاینفک از خانه های سنتی بود) در معماری معاصر گردید. و با گذشت زمان و تبدیل معماری سنتی به معماری مدرن حیات از این معماری حذف شد (عینی فر و قاضی زاده، ۱۳۸۷: ۵). بیشتر فضاهای سبز شهری نظیر باغ ها، حیاط ها و همچنین فضاهای سبز حاشیه شهرها از بین رفتند و به جای آنها آپارتمان های بلند برای اسکان جمعیت رو به افزایش شهرها ساخته شده است. با گسترش هر چه بیشتر شهرها آمار بیماری های روحی و روانی از جمله افسردگی و حتی بیماری های جسمی که ناشی از تغییرات ایجاد شده در سبک و فضای زندگی مردم است رو به افزایش است. این امر به عنوان یک مسئله مهم مورد توجه پژوهشگران واقع شده و در پی پژوهش های انجام گرفته در این زمینه دریافتند که یکی از عوامل بسیار مهم در ایجاد این بیماری ها فقدان وجود فضای سبز در شهرهای بزرگ است (روشن و همکاران، ۱۳۹۲: ۲۲). و سکنه ساختمان های بلند، علی رغم داشتن آخرین امکانات امروزه، زندگی در یک خانه دارای حیاط و باغچه را آرزو می کنند (Hur, 2004: 35). گیاهان می توانند با توجه به شکل ظاهری خود، در زیبا سازی محیط و ایجاد دید و منظر مطلوب کمک شایانی کنند و همچنین آرامش بیشتری به وجود آورند، ارتباط انسان با طبیعت در چنین محیطی بهتر حاصل می شود (Guney, 2007). در کشور ما نیز آپارتمان نشینی از دهه ۴۰ توسعه و رواج یافت و قوانین مربوط به تملک آپارتمانها، سه سال بعد (سال ۱۳۴۳) به تصویب رسید و آیین نامه اجرایی آن نیز در سال ۱۳۴۷ تدوین شد. افزایش جمعیت، کمبود زمین برای احداث خانه های تک واحدی، کاهش توان مالی

شهروندان و بسیاری دلایل دیگر از عواملی به شمار می‌روند که بر توسعه آپارتمان نشینی در ایران تاثیر مستقیم داشته‌اند (روشن و همکاران، ۱۳۹۲: ۲۲).

می‌توان دریافت که کاهش فضاهای باز به ویژه حیاط و محدود شدن چشم‌انداز و یکنواخت بودن فضاها به نحو محسوسی از کیفیت حضور در خانه کاسته است. نبود فضاهای پوشیده و باز، حتی امکان حضور باد و نور طبیعی در خانه را کاهش داده است. ساکنان خانه‌های معاصر بسیار خواهان ارتباط با گل و گیاه هستند، لیکن امکانات زندگی آپارتمانی این رابطه را بسیار محدود کرده است و آنها که از حیاط محروم کرده است. حذف شدن حیاط بهم ریختن استخوان بندی معماری است چرا که با طراحی حیاط مرکزی امنیت و آرامش، محرمت، خرده اقلیم مناسب و فضای سبز و ... جواب گوی بسیاری از مشکلات بود و نادیده گرفته شدن آن در سازمان فضایی ایران، نادیده گرفتن ارکان تشکیل دهنده شیوه زندگی است (سلطان زاده، ۱۳۹۰: ۷۵).

در ایران با وجود گذشت چهار دهه از تهیه و اجرای این طرحها، اما در عمل مبانی نظری این طرحها بر پایه الگوی گدسی (شناخت/تحلیل طرح) استوار است و تکیه بر اهداف فیزیکی و کالبدی و ارائه طرحهای کالبدی محتوای اصلی اندیشه تهیه این طرحها را در بر می‌گیرد توجه به این نکته نیز ضروری است که کل نظام مداخله در امور شهرها بر طرحهای جامع متکی است. به عبارت دیگر اجزاء نظام یعنی قوانین و مقررات، تشکیلات و روشها با این فرض شکل گرفته‌اند که طرح جامع ابزار قانونی و فنی مداخله در امور شهرهاست. بنابراین وجود نارساییها در طرحهای جامع، کل نظام مداخله در امور شهرها را مختل می‌کند (غمامی، ۱۳۷۳: ۲۹ به نقل از حسینی و همکاران، ۱۳۸۵: ۱۱).

در جدول ذیل حداقل فضای باز نسبت به تعداد طبقات در قانون طرح‌های برنامه ریزی شهری در ایران آورده شده است (جدول ۱):

جدول ۱: حداقل فضای باز متناسب با تعداد طبقات یا واحدهای مسکونی

تعداد طبقات	حداقل تعداد واحد مسکونی	حداقل فضای باز به ازای هر واحد مسکونی
۲ طبقه	-	۶۰ متر مربع
۳ و ۴ طبقه	-	۵۵ متر مربع
۵ و ۶ طبقه	۲۴	۵۰ متر مربع
۷ و ۸ طبقه	۳۲	۴۵ متر مربع
۹ و بیشتر	۴۰	۴۰ متر مربع

منبع: دبیرخانه شورای عالی شهرسازی و معماری ایران، ۱۳۸۸: ۱۳۰

این قانون هرگز در شهرهای ایران رعایت نشده است، برای مثال در شهر تبریز در مرداد ماه ۱۳۹۰ توسط شورای عالی شهرسازی و معماری ایران، حداقل فضای باز به ۲۰ متر مربع به ازای هر واحد مسکونی تغییر یافت. و از ابتدای سال ۱۳۹۱ لازم الاجرا اعلام شد. جمالی، ۱۳۹۱: ۶۳ به نقل از جوزن، ۱۳۹۴). طبق نظرات کارشناسان، افزایش جمعیت، طرح‌های شهری و ضعف نظام مدیریت و برنامه ریزی شهری در رتبه‌های اول تا سوم از مهمترین عوامل تاثیرگذار در این تغییرات هستند (جوزن و همکاران، ۱۳۹۴: ۱۴۳).

حال در این تحقیق سعی شده است به آسیب شناسی کوچک شدن تفکیک‌های شهری همراه با بالا رفتن تراکم ساختمانی که از پیامدهای آن از بین رفتن فضاهای باز و نیمه باز خصوصاً حیاط در معماری مدرن معاصر است، در طرح‌های توسعه شهری در ایران بپردازد، که ماحصل این کمبود خود را به شکل باغشهر در حوالی اکثر شهرهای کشور خصوصاً در شهر زنجان که به چالشی تمام نشدنی بدل گشته است.

۱-۱. پیشینه پژوهش

در زمینه‌ی نظام باغشهری تاکنون پژوهشهای متعددی در جهان صورت گرفته است، ولی در ایران سوء برداشت و تقلیل باغشهر هاوارد به شهر یا شهرک‌های سبز از سویی برای نوشهرها (شهرک‌های حومه ای سبز) و از سوی دیگر، برای شهرهای تاریخی ایران، در وضعیت صرفاً سرسبز یا داشتن باغ‌های متعدد، بیانگر ابهامات در اصل موضوع بوده و تحقیقات در این زمینه ناکافی به نظر میرسد. اهم این پژوهشها در این بخش معرفی می‌شود (جدول ۲):

جدول ۲: پژوهش‌های مرتبط در زمینه باغشهر

سال	نویسندگان	موضوع پژوهش	نتایج
۲۰۱۵	Ihsan Bilgin	تفحصی در تاریخچه با شهرهای آمریکا ^۱	جنبش باغشهر را یکی از مهمترین جنبشهای اصلاح طلب در برنامه ریزی می داند که در تاریخ اتفاق افتاده است.
۲۰۱۶	Zeynep Yeşim İlerisoy	جنبش باغشهرها و تحولات باشهرهای آنکارا ^۲	برای اولین بار مفهوم باغ شهر با طرح باغچه لی اولر برای آنکارا مطرح شد در نتیجه این طرح، به شهرنشینی آگاهانه توجه خواهد کرد و کیفیت زیست محیطی آنکارا را حفظ خواهد کرد
۲۰۱۶	Renato Leão Rego	باغشهرها و حومه در برزیل	باغشهر در برزیل به عنوان ابزار برنامه ریزی و راهی برای دستیابی به مدرنیته، یک ابزار تمدن به عنوان بهترین نسخه مدرن برای شکل سالم و با کیفیت شهری است
۲۰۱۶	Maria Gabriela Dines	باغشهرهای آمریکا: کمربند سبز و ال پالومار	همه ملاحظات برنامه ریزی و ساخت و ساز در باغشهرها ریشه در عوامل اجتماعی دارد که فقط با در نظر گرفتن چارچوب فرهنگی اجتماعی و سیاسی که در آن وجود آمده است قابل تحلیل است
۱۳۹۰	حقیقت بین و همکاران	بررسی اصول باغشهر هاوارد و مقایسه آن با باغشهر صفوی	نوع جهان بینی و دیدگاه سازندگان در خلق ایده باغشهر و چگونگی تبلور آن در عصر صفوی و قرن نوزدهم نقش به سزایی داشته است
۱۳۹۱	خامدی و رضوانی	نقش باغشهرها از منظر محیطی در جذب گردشگر و توسعه گردشگری، مطالعه موردی: شهر اهر	باغ شهر اهر از منظر اکولوژیکی و زیستی در جذب گردشگر و توسعه گردشگری معنی دار می باشد
۱۳۹۳	اسمعیلی و همکاران	ارزیابی پیامدهای طرح باغشهر در رشد فضاهای شهری نمونه موردی: شهر یار	اجرای طرح باغشهر را زمینه ای برای تغییر کاربری باغات دانسته
۱۳۹۵	یعقوبی و حمیدی	مدلسازی پیامدهای توسعه ی باغ شهرها با استفاده از نظریه ی مبنایی	راهبردهای بهبود پروژه ی باغ شهرها در زنجان در هفت دسته نظیر محوریت بحران آب، اعمال دقیق مدیریت پیشگیری از احداث و توسعه ی غیراصولی در مدیریت باغ شهرها
۱۳۹۷	سلطانی و محبوب	بررسی الگوی شهرسازی باغشهر اسلامی به عنوان الگویی برتر و مقایسه آن با نظریه باغشهر هاوارد	اگر توجه ویژه ای به این باغشهرها اعمال گیرد می تواند از الگوی باغشهر هاوارد هم در زمینه های هزینه ها، تاثیرات اقتصادی، فرهنگی و بازخوردهای اجتماعی برتر باشد

منبع: نگارندگان (۱۴۰۲)

۲. روش تحقیق

این تحقیق از نظر ماهیت از نوع پژوهش‌های آمیخته کیفی- کمی و پیمایشی با رویکرد اکتشافی بوده -زمانی یک پژوهش بصورت اکتشافی انجام میشود که در مورد وضعیتی که با آن رو به رو هستیم، اطلاعات و آگاهی زیادی نداریم- و از نظر هدف از نوع کاربردی است که با هدف واکاوی عدم توجه به نظام باغشهری در طرح های برنامه ریزی شهری در ایران نظیر نمونه موردی (شهرستان زنجان) انجام گرفته است. جامعه آماری نیز کارشناسان اداره راه و شهرسازی و جهاد کشاورزی شهر زنجان و اساتید برنامه ریزی شهری دانشگاه تبریز که براساس روش گلوله برفی ۳۰ نفر انتخاب شدند. (از ۳۰ پرسشنامه پخش گردیده تمامی با جواب برگشتند که تنها ۱۰ درصد زن بودند (۳ نفر) . جامعه آماری مابین ۳۲ سال تا ۵۰ سال قرار داشتند. ۱۳ درصد مدرک دکتری، ۴۶ درصد مدرک کارشناسی ارشد و ۴۱ درصد مدرک کارشناسی داشتند) و با استفاده از روش دلفی و نظرات خبرگان پرسش نامه محقق ساخته و از تکنیکهای مصاحبه نیمه ساختارمند در طی راندهای متوالی و در نهایت اجماع گروهی بعد از سه مرحله و برای تعیین اتفاق نظر میان اعضاء در روش دلفی از ضریب هماهنگی کندال (W) استفاده شد که در دامنه بین صفر (نبود هماهنگی کامل) و یک (هماهنگی یا موافقت کامل) قرار داشت. مقدار ضریب آلفای کرونباخ بعد از سه مرحله با ۰/۹۷ که نشانگر یک هماهنگی قوی بین نخبگان بود و نشانگر توقف ادامه کار با تکنیک دلفی بود.

1.Amerikan Bahçeşehir Hareketi'nin Tarihsel Dönemler Üzerinden İncelenmesi.

2.Bahce sehir kavrami ve Ankara bahceli evler semti uzerindenirdelemesi.

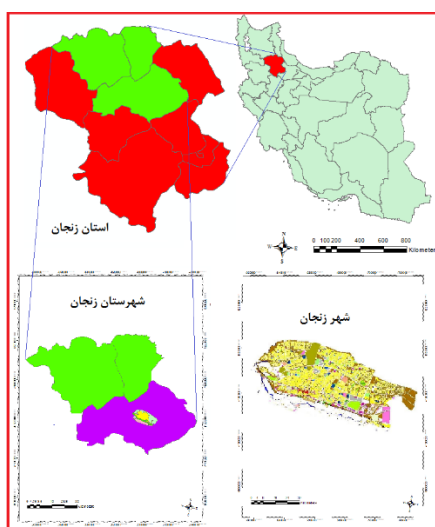
براساس آمار توصیفی راند اول ۸ شاخص که درصد اجماع کمتری داشتند (کمتر از ۰/۵) حذف و ۱۲ شاخص در دو راند دیگر (بعلت کمتر از ۰/۷ بودن) مورد داوری مجدد قرار گرفتند و در نهایت ۳۹ شاخص که درصد اجماع قابل قبولی داشتند (بالا تر از ۰/۷) به مرحله سوم راه یافتند که بعد از واریسی توسط آزمون کندال $W = ۰/۹۷$ ادامه روش دلفی متوقف گردید که نتایج حاصله در جدول ۳ ارائه شده است.

جدول ۳: اجماع نظری میان اعضای پانل دلفی (نظرسنجی مرحله دوم)

شماره	مؤلفه‌ها	(l, m, u)	S2	(S1-S2)
۱	زیست محیطی (۳ مؤلفه)	(۰/۶۳, ۰/۸۸, ۰/۹۸)	۰/۸۳	۰
۲		(۰/۵۶, ۰/۸۱, ۰/۹۵)	۰/۷۷	۰
۳		(۰/۵۸, ۰/۸۳, ۰/۹۸)	۰/۸۰	۰
۴	کالبدی (۳ مؤلفه)	(۰/۵۸, ۰/۸۳, ۰/۹۵)	۰/۷۹	۰/۰۱
۵		(۰/۵۳, ۰/۷۸, ۰/۹۷)	۰/۷۶	۰/۰۱
۶		(۰/۵۸, ۰/۸۳, ۰/۹۷)	۰/۷۹	۰/۰۱
۷	اجتماعی (۳ مؤلفه)	(۰/۶۱, ۰/۸۶, ۰/۹۷)	۰/۸۱	۰/۰۱
۸		(۰/۵۳, ۰/۷۸, ۰/۹۷)	۰/۷۶	۰/۰۱
۹		(۰/۶۱, ۰/۸۶, ۱)	۰/۸۲	۰/۰۱
۱۰	اقتصادی (۳ مؤلفه)	(۰/۶۴, ۰/۸۹, ۰/۹۸)	۰/۸۴	۰/۰۲
۱۱		(۰/۶۷, ۰/۹۲, ۱)	۰/۸۶	۰/۰۲
۱۲		(۰/۶۳, ۰/۸۸, ۱)	۰/۸۴	۰/۰۲

۲-۱. محدوده مورد مطالعه

شهر زنجان از نظر موقعیت مطلق در مختصات جغرافیایی ۴۸ درجه و ۲۶ دقیقه تا ۴۸ درجه و ۳۴ دقیقه طول شرقی و ۳۶ درجه و ۳۹ دقیقه تا ۳۶ درجه و ۴۱ دقیقه عرض شمالی و در فاصله ۳۳۰ کیلومتری شهر تهران قرار گرفته است (شکل ۱). این شهر در مرکز استان و شهرستان زنجان است و از سطح دریا ۱۶۶۳ متر ارتفاع دارد. بررسی تحوت جمعیتی شهر زنجان نشان می‌دهد که جمعیت این شهر طی سالهای ۱۳۳۵ تا ۱۳۹۵ همواره رو به افزایش بوده است. بطوری که طی این ۶۰ سال جمعیت شهر زنجان روند نرخ رشد ۷۶۱٪ را داشته است. طبق آخرین سرشماری عمومی نفوس و مسکن، جمعیت شهر زنجان در سال ۱۳۹۵ به ۴۳۰۸۷۱ نفر با نرخ رشد ۲۰۲۳ درصد رسید. با وجود نرخ رشد تقریباً یکنواخت جمعیت شهر زنجان بین سال‌های ۱۳۷۵ تا ۱۳۹۵، آمارها نشان می‌دهد که نسبت جمعیت شهر به کل جمعیت استان، به شدت در حال افزایش است. براساس مصوبات طرح جامع (۱۳۹۰) شهر زنجان به ۳ منطقه شهرداری و ۲۳ ناحیه شهری تقسیم شده است (معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان، ۱۳۹۵).

شکل ۱: محدوده مورد مطالعه، منبع: نگارندگان، ۱۴۰۱

۳. یافته‌های پژوهش

این پژوهش قصد ندارد از اصول باغشهر (هاوارد) کپی کند، بلکه سعی دارد با در نظر گرفتن آن اصول و روش برای جستجوی نوآوری در تحقیقات دانشگاهی و بعنوان یک مدل اصلاح طلب که نوید بخش مسکن و شرایط زندگی پایدار را می‌داد؛ در مطالعه موردی، مورد مطالعه و کاوش قرار گیرد.

ساختمان‌ها اغلب نیازهای بیولوژیک انسان را در قرن حاضر مورد توجه قرار می‌دهند و این باعث می‌شود که همواره گمشده‌ای برای آرامش روح و حس زیبایی شناسانه خود داشته باشیم. پیوند دادن انسان با محیط طبیعی خود از طریق استفاده از حیاط و نقش آن در حیات معنوی و روحانی انسان رویکردی قابل دفاع به شمار می‌رود. در حیاط یک خانه سنتی می‌توانید تمامی وجوه طبیعت را که شامل درخت و آب و آسمان است مشاهده کرد و از تعاملات میان این عوامل به حس مطلوب بودن در فضا دست یافت. فضای باز ساختمانهای مسکونی امکان ارتباط ساکنین با طبیعت و استفاده از آن در زمان فراغت نقش انکارناپذیر فضای باز را در تکامل و بهبود معماری نشان می‌دهد و فضای باز و بسته و باغچه و حیاط است که نقش زندگی بخش و احیا کنندگی (سرزندگی) را به ساختارهای خشک و بی روح معاصر وارد می‌نماید. در این پژوهش سعی گردید با مد نظر قرار دادن نقش فضاهای باز نظیر حیاط را بعنوان حلقه گمشده معماری مدرن و پیامدهای نادیده گرفته شدن آن در معماری معاصر و نتایج آن (زایش باغشهر) در نمونه موردی به بوته آزمون گذاشته شود. در جدول ۴: روند صدور پروانه های ساختمانی طی یک دوره ۲۰ ساله برای شهر زنجان ارائه شده است،

جدول ۴: روند نزولی صدور پروانه های یک طبقه به نفع طبقات بالاتر

۱۳۹۵	۱۳۸۵	۱۳۸۰	۱۳۷۵	
۵۵	۱۸۸	۵۲۲	۵۸۷	تعداد پروانه های یک طبقه
۵/۸۸	۶/۷۳	۱۹/۱۳	۲۴/۷۵	درصد از کل
۲۱۶	۳۹۰	۸۵۷	۱۰۴۰	تعداد پروانه های دو طبقه
۲۳/۰۷	۱۳/۹۶	۳۱/۴۰	۴۳/۸۴	درصد از کل
۶۶۵	۲۲۱۶	۱۳۵۰	۷۴۵	تعداد پروانه های سه طبقه و بیشتر
۷۱/۰۴	۷۹/۳۱	۴۹/۴۷	۳۱/۴۱	درصد از کل

منبع: مدیریت برنامه ریزی و توسعه شهرداری

همانطور که در جدول بالا مشاهده می‌شود، روند نزولی صدور پروانه های یک طبقه به نفع تعداد طبقات بالاتر در شهر زنجان که از پیامدهای آن، کوچک شدن تفکیکهای شهری و به تبع آن افزایش تراکم ساختمانی می‌باشد (جدول ۵)

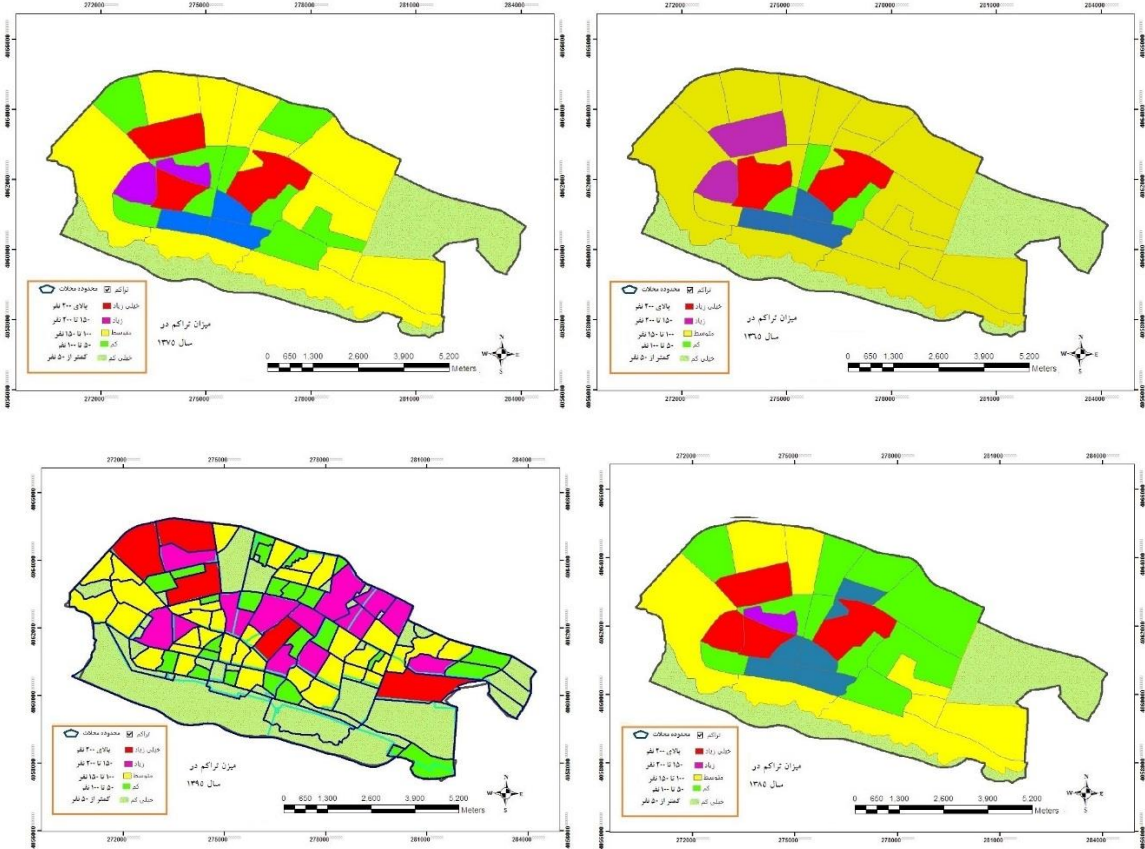
جدول ۵: سطح تراکم بنا در سطوح نواحی شهر زنجان ۱۳۹۵

ناحیه	زیر ۷۰ درصد	۷۰-۱۲۰	۱۲۰-۱۸۰	۱۸۰-۲۴۰	بالای ۱۴۰ درصد
۱-۱	۵/۰۸	۶/۰۲	۱/۴۵	۳/۰۱	۱/۴۸
۱-۲	۵/۹۵	۴/۰۵	۳/۵۶	۴/۱۲	۱۱/۱۷
۱-۳	۵/۴۵	۵/۱۲	۱/۷۶	۳/۰۱	۲/۴۲
۲-۱	۷/۶۹	۹/۷۰	۲/۷۸	۲/۱۲	۱/۱۷
۲-۲	۵/۹۹	۵/۶۲	۳/۳۶	۲/۸۱	۶/۹۰
۲-۳	۸/۱۱	۷/۹۵	۳/۶۳	۳/۶۲	۵/۴۴
۳-۱	۱۰/۴۴	۱۷/۵۱	۴/۵۹	۲/۷۰	۲/۲۶
۳-۲	۲/۰۵	۱/۰۲	۳/۵۵	۵/۳۹	۱۲/۸۳
۳-۳	۴/۷۶	۲/۳۱	۲/۹۲	۰/۶۷	۰/۱۳
۳-۴	۴/۶۲	۳/۲۹	۱۴/۴۵	۷/۳۱	۲/۲۶

۱/۰۹	۲/۵۲	۴/۱۵	۱/۲۱	۱/۱۴	۴-۱
۴/۸۹	۳/۸۱	۶/۰۲	۲/۸۲	۳/۷۲	۴-۲
۱/۰۷	۲/۸۵	۷/۶۵	۱/۵۴	۲/۳۷	۴-۳
۷/۰۳	۱۱/۸۷	۹/۷۰	۱/۴۹	۲/۱۹	۴-۴
۶/۸۷	۳/۳۰	۳/۳۰	۳/۵۳	۵/۶۶	۵-۱
۷/۴۷	۴/۷۲	۴/۴۰	۱۹/۲۳	۱۲/۳۹	۵-۲
۱۱/۳۵	۱۵/۲۵	۱۲/۰۰	۱/۷۸	۴/۸۰	۵-۳
-/۱۸	-/۰۱	-/۰۱	-/۰۸	-/۰۹	۵-۴
۳/۱۵	۱/۶۷	۲/۵۴	۲/۲۶	۴/۰۱	۵-۵
-/۰۵	-/۲۲	-/۱۴	۲/۲۳	۲/۵۳	۶-۱
۱/۲۸	۶/۰۷	۱/۶۶	-/۳۱	-/۲۷	۶-۲
۹/۴۷	۱۲/۹۲	۶/۱۳	-/۸۱	-/۵۳	۶-۳
-/۰۳	-/۰۴	-/۲۵	-/۱۲	-/۰۴	۶-۴
-/۰۰	-/۰۰	-/۰۱	-/۰۱	-/۱۲	۷-۱
۴/۲۷	۷/۹۸	۱۷/۱۸	۳۰/۸۱	۳۹/۷۶	درصد

منبع : اداره راه و شهرسازی شهر زنجان ، ۱۳۹۵

همانطور که در اشکال ۲ تا ۵ نیز ، روند صعودی افزایش تراکم ساختمانی از سال ۱۳۶۵ تا ۱۳۹۵ مشاهده می شود :

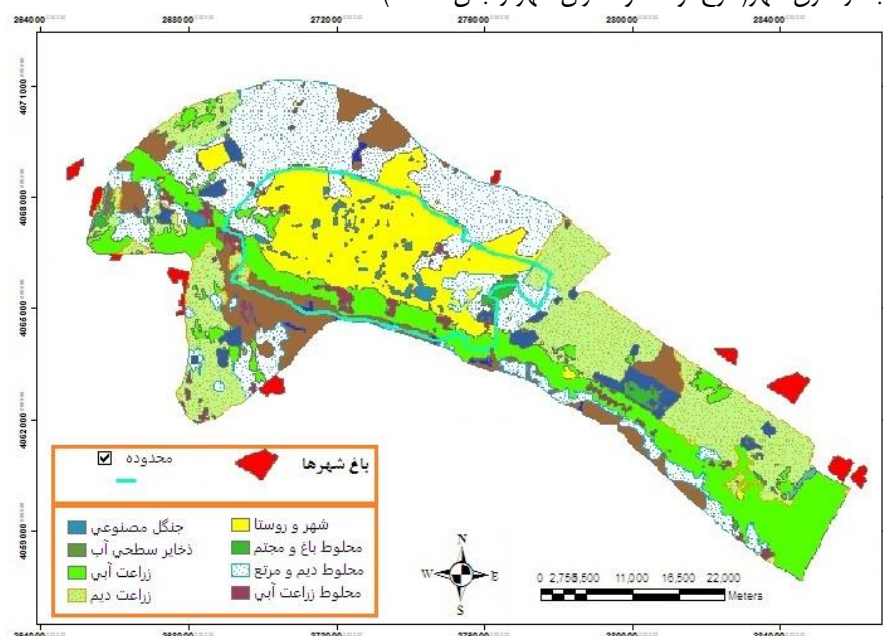
اشکال ۲ تا ۵ : سیر صعودی تراکم ساختمانی در شهر زنجان

از سوی دیگر با کوچک شدن تفکیک ها و افزایش تراکم ساختمانی روندی در افزایش سرانه فضای سبز شهری در شهر زنجان دیده نمی شود (۴/۹۹ متر مربع سرانه فضای سبز شهر زنجان می باشد که با سرانه ۸ متر مربع برای هر شهروند در طرح تفصیلی، ۳/۰۱- مترمربع

کسری سرانه فضای سبز را نشان خواهد داد). نتایج این کمبود که به نوعی حق کاشت گل و گیاه و درختچه را در محیط خانه و حیاط، از مالکین سلب نموده است؛ پیامد خود را در تغییر کاربری اراضی کشاورزی به شکل باغشهر، در شهر زنجان نشان می‌دهد که با وجود مخالفت‌های فراوان و تخریب این باغشهرها توسط سازمانهای حفاظت از اراضی کشاورزی و محیط زیست، باز تاکنون نتوانسته است از گسترش روز افزون این باغشهرها جلوگیری بعمل آید. چالش دیگر این باغشهرها که به مراتب مسئله باغشهرها را بحرانی تر می‌نماید، اینست که محدودیت‌های جغرافیایی و زیست محیطی شهر زنجان امکان پیوستن این باغشهرها را در گذر زمان به شهر نمی‌دهد.

عمده ترین عوامل محدود کننده جغرافیایی و زیست محیطی توسعه شهر به شرح ذیل می باشد (شکل ۶):

- رودخانه زنجانرود در جنوب شهر
- وجود اراضی زراعی و باغی مرغوب در جنوب و بخشهایی از جنوب غرب و جنوب شرق شهر
- استقرار مجموعه صنایع کوچک و بزرگ در شرق و بخشهایی از غرب شهر بعنوان محدودیت زیست محیطی
- گورستان بهشت زهرا و شهرک صنعتی شماره ۱ واقع در شمال غرب بعنوان محدودیت محیط زیستی
- خط گسل رودخانه زنجانرود در جنوب
- شیب و توپوگرافی نامناسب در بخشهایی از شمال شهر
- چاه های آب شرب در شرق شهر (طرح توسعه و عمران شهر زنجان، ۱۳۹۲)

شکل ۶: (عوامل جغرافیایی محدود کننده رشد شهر)

ایجاد باغ شهرها در شهر زنجان از سال ۱۳۸۴ با روند رو به رشد پیش گرفته شد و در بین سال‌های ۱۳۸۹ تا ۱۳۹۱ به اوج خود رسید. ۵۳ باغ شهر در استان زنجان شناسایی شده که ۴۷ باغ شهر مربوط به شهرستان زنجان بوده است که به ۵ هزار و ۴۱۳ قطعه تقسیم بندی شده است که از این تعداد تنها باغشهرهای علوم پزشکی و رضوان شهر به صورت طراحی شده و با مجوز قانونی تفکیک شده اند (شامی و همکاران، ۱۴۰۰).

اصرار غلط بر تخریب و جمع‌آوری این مجموعه‌ها از طرف دستگاه‌های ذیربط و حمایت بی‌چون و چرای دستگاه قضا باعث شد تا موضوع قابل حل مجموعه‌های باغی به یکی از معضلات اساسی در استان و خصوصا شهرستان زنجان تبدیل شود.

۴. بحث و نتیجه‌گیری و پیشنهاد

نتایج حاصل از روش دلفی که ماحصل پخش پرسشنامه مابین دو گروه کارشناسان جهاد کشاورزی (نگاه محیط زیستی)، کارشناسان شهرسازی و اساتید برنامه ریزی شهری بود، بطور قاطع نمایانگر تفاهم معنادار دیدگاه این سه گروه در زمینه پیامدهای باغشهرها خصوصا در پاره سازی اراضی کشاورزی بود. پیامدهای معماری مدرن و عدم توجه به فضاهای باز و حذف حیاط و جایگزینی آن با بالکن که از دهه ۱۹۸۰ در معماری معاصر مطرح گردید، بوضوح این پیامدها از نگاه هر سه گروه، نتایج خود را در تغییر کاربری اراضی کشاورزی و اراضی

پیراشهری به شکل خانه باغ (باغشهر) نشان داده است. نتایج حاصله با نتایج پژوهش‌های (حمیدی و یعقوبی، ۱۳۹۵ و محمدی و همکاران، ۱۳۹۲ و شامی و همکاران، ۱۴۰۰) در نمونه موردی همخوانی داشت و نتایج این تحقیقات را تأیید می‌کرد.

پیامد نادیده گرفتن فضاهای باز در معماری مدرن معاصر و به تبع آن زایش و توسعه باغشهرها، از نظر کارشناسان منتخب با اثرات منفی آلودگی و تخریب محیط زیست و منابع طبیعی تا خرد شدن اراضی کشاورزی یکپارچه و مسطح با اثرات به مراتب بحرانی تر افزایش بی بند و باری با تأیید فرضیه این تحقیق مبنی بر رابطه معنادار بودن مابین گسترش باغشهرها و سوء اثرات آن بر اراضی کشاورزی پیرامون شهرها همراه گردید. و از عوامل شکل‌گیری باغشهرها، با وجود قوانین سفت و سخت جلوگیری از تغییر کاربری کشاورزی؛ کوچک بودن تفکیک‌های شهری و به تناسب آن افزایش تراکم ساختمانی و کمبود یا نبود فضاهای سبز و تفریحی در مجتمع‌های مسکونی و سطح شهر به نسبت نیاز و طبق سرانه‌های شهری، باعث زایش ۵۳ باغشهر در شهر زنجان گردیده است که همسو با توسعه شهر نبوده و به سبب محدودیت‌هایی که در توسعه شهری وجود دارد، توان آنکه در آینده به شهر ملحق شوند را نیز نخواهند داشت.

با توجه به مطالعات پیشین و پژوهش حاضر می‌توان این عوامل را در کوچک شدن تفکیکها و افزایش تراکم ساختمانی و به تبع آن کوچک شدن فضاهای سبز شهری و فضاهای باز و نیمه باز مترتب دانست: (۱) افزایش طبیعی جمعیت و مهاجرت‌های روستا-شهری (۲) افزایش تقاضا به واحدهای مسکونی در مقایسه با گذشته (۳) پاسخگویی به این نیازها که لزوم استفاده و بهره‌گیری از صنایع جدید ساختمانی را اجتناب می‌کند که نتیجه آن تولید خانه‌های همشکل در قالب آپارتمان‌ها و مجتمع‌های مسکونی (۴) حاکمیت تفکر مدرنیستی در قالب مسکن حداقل و خانه ماشینی برای زندگی که اجازه بهره‌گیری از الگوهای ساختمانی مذکور را می‌دهد (جوزن و همکاران، ۱۳۹۴: ۱۳۸). لذا آنچه که به استفاده از الگوهای نوین ساختمانی (آپارتمانها و مجتمع‌های مسکونی) مشروعیت و وجه قانونی می‌بخشد، همان نظام برنامه ریزی کشور است که در قالب طرح‌های شهری رخ می‌نمایند.

فضاهای باز و نیمه باز (نظیر حیاط) مقوله مهمی است که می‌توان ادعا داشت تا به‌حاضر از سوی دستگاه‌های متولی در برنامه ریزی و مدیریت شهری مورد غفلت واقع شده است و نتیجه آن را امروز در زایش خانه باغها با عنوان باغشهر می‌توان مشاهده کرد.

حال این پژوهش پیشنهاد تبیین نظریه باغشهر در نظام برنامه ریزی ایران را دارد، که آیا می‌توان نظام باغشهری را در این کشور پیاده کرد؛ یا نبود نظام باغشهری در طرح‌های توسعه شهری موجب این همه پیامد که در بالا به گوشه‌ای از آنها اشاره گردید را در شهرهای خود شاهد خواهیم بود.

۵. منابع و مأخذ

۱. اسمعیلی، فضل‌الله. متقی، افشین. وقاری، مژگان و حسینی امینی، حسن (۱۳۹۳) **ارزیابی مقدماتی پیامدهای طرح باغشهر در رشد فضاهای شهری نمونه موردی: شهریار**. فصلنامه جغرافیا. سال دوازدهم. شماره ۴۰، بهار.
۲. بدلی، فاطمه و صبوری، صابر (۱۳۹۸). **طراحی مجتمع مسکونی در شهر تبریز با رویکرد ارتقای فضاهای عمومی**. پایان‌نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد. M.Sc. گرایش: مهندسی معماری. زمستان. ۱۳۹۸. موسسه آموزش عالی سراج.
۳. حسینی، سیدهدای؛ پوراحمد، احمد؛ حاتمی‌نژاد، حسین (۱۳۸۵)، **آسیب‌شناسی طرح‌های توسعه شهری در کشور**، پژوهش‌های جغرافیایی شماره ۵۸، زمستان ۱۳۸۵
۴. حقیقت‌بین، مهدی. انصاری، مجتبی و ذبیحان، شیرین (۱۳۹۰). **بررسی اصول باغشهرها و مقایسه آن با باغشهر صفوی**. نقش جهان. سال دوم. شماره دو. ص ۶۷-۷۸
۵. خامدی، مریم و رضوانی، علی اصغر (۱۳۹۱). **نقش باغشهرها از منظر محیطی، در جذب گردشگر و توسعه گردشگری، مطالعه موردی: شهر اهر**. پایان‌نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد جغرافیا و توریسم، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی، ۱۳۹۱
۶. جوزن، مهسا؛ پورمحمدی، محمدرضا؛ چوساز، سهیلا (۱۳۹۴). **بررسی تغییرات گونه‌های مسکن طی سال‌های ۱۳۹۰-۱۳۴۰ (شهر تبریز)**. پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته جغرافیا و برنامه ریزی شهری. دانشگاه تبریز. شهریور ۱۳۹۴
۷. روشن، علی؛ امیری، سید یوسف؛ بمانیان، محمد رضا (۱۳۹۲). **طراحی مجتمع مسکونی با نگاهی به نظریه باغشهرها**. پایان‌نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد انرژی معماری. اسفند ۱۳۹۲، دانشگاه گیلان.

۸. سلطان زاده، حسین، (۱۳۹۰). نقش جغرافیا در شکل گیری انواع حیات در خانه سستی"، مجله پژوهش های جغرافیای انسانی، شماره ۷۵، دانشگاه تهران
۹. سلطانی، ابوالفضل و محبوب، سید ناصر (۱۳۹۷). بررسی الگوی شهرسازی باغشهر اسلامی به عنوان الگوی برتر و مقایسه آن با نظریه باغشهر هاوارد. سال چهارم. شماره یازده. تابستان ۱۳۹۷.
۱۰. شامی، مهدی؛ محمدی یگانه، بهروز؛ چراغی، مهدی. اثرات اقتصادی و اجتماعی احداث باغ شهرها بر روستاهای پیرامون مطالعه موردی: شهرستان زنجان. پایان نامه جهت دریافت مدرک کارشناسی ارشد در رشته جغرافیا و برنامه ریزی روستایی، گرایش برنامه ریزی کالبدی. دانشگاه زنجان. پاییز ۱۴۰۰.
۱۱. عینی فر، علی رضا، قاضی زاده، ندا (۱۳۸۹). گونه شناسی مجتمع های مسکونی تهران با معیار فضای باز، آرمان شهر، شماره ۵.
۱۲. محمدی میانرودان، ندا؛ احدنژاد روشتی، محسن. بررسی روند توسعه فیزیکی شهر با تاکید بر تغییرات منطقه پیرامون (مورد مطالعه: حریم شهر زنجان). پایان نامه جهت دریافت مدرک کارشناسی ارشد در رشته برنامه ریزی منطقه ای. دانشگاه آزاد تهران مرکزی. زمستان ۱۳۹۲
- معاونت برنامه ریزی استانداری زنجان، ۱۳۹۵.
۱۳. طرح توسعه و عمران (جامع) شهر زنجان، مطالعات محیط طبیعی و اجتماعی شهر، جلد سوم، ویرایش سوم ۱۳۹۲،
۱۴. یعقوبی، جعفر و حمیدی، کلثوم (۱۳۹۵). مدل سازی پیامدهای توسعه باغ شهرها با استفاده از نظریه مبانی، فصلنامه جغرافیا و توسعه. شماره ۴۴.
15. Bagheri, Mahsa. Traces of Social Sustainability in Garden Cities- Karlsruhe as a Case Study. *European Journal of Sustainable Development* (2020), 9, 4, 250-260
16. Bilgin, Ihsan (2015), Amerikan Bahçeşehir Hareketi'nin " Tarihsel Dönemler Üzerinden İncelenmesi. *Güz* '14-15.
17. Guney, Yasamin (۲۰۰۷), type and typology in architectural discourse, *BAU FBE Dergisi*. pp – 1.
18. Dines, M, G (2016), *Garden Cities of the Americas: Greenbelt and El Palomar, a comparative case study on the models translation to the American continents.*
19. Hall, Peter, *Cities of Tomorrow*. 2014.
20. Hur M (2004), factors that influence satisfaction with neighborhood. Paper presented at the environmental design research association, 35.
21. Ilerisoy, Z (2016), bahçe- şehir kavramı ve Ankara bahçelievler semti üzerinden irdelenmesi.
22. Rowland, Jennifer (2011), *Conceptualizing Urban Green Space within Municipal Sustainability Plans:*
23. Rego, R.L (2016), *garden cities and suburbs in brazil: recurrent adaptations of a concept.*
24. Samuel M. Clevenger & David L. Andrews (2017), *A Peaceful Path to Healthy Bodies: The Biopolitics of Ebenezer Howard's Garden City.*
25. Wilder, Todd. A (1997). *yesterdays city of tomorrow: the Minnesota experimental city and green urbanism.* B.S., Northwestern University, 1997